

HÂKÎ EFENDİ'NİN SÜLEYMANNÂMESİ'NDE YER ALAN İKİLEMELERİN ANLAMA SAĞLADIĞI KATKILAR*

THE CONTRIBUTIONS OF REDUPLICATIONS TO SENSE IN HÂKÎ EFENDİ'S SÜLEYMANNÂME

Arş. Gör. Kadri H. YILMAZ

Neveşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Özet

Kanunî dönemine gelinene kadar çeşitli olayları anlatan seferler, gazânâmeler ve fetihnâmeler kaleme alınmıştır. Bir padişahı anlatan ve yazımı gelenek haline gelen ilk eserler Yavuz Sultan Selim için yazılan Selimnâmler, daha sonra Kanunî Sultan Süleyman için yazılan Süleymannâmeler olmuştur. Bu gelenek Kanunî'den sonra gelen padişahlar için devam etmemiştir. Şükrî-i Bitlisî'nin Selimnâme'si Selimnâmeler'in, Hâkî Efendi'nin Süleymannâme'si Süleymannâmeler'in hızla yaygınlaşmasına zemin hazırlamışlardır. Türk edebiyatında Kanunî Sultan Süleyman ve onun devrini anlatan manzum ve mensur birçok Süleymannâme yazılmıştır. Nahcivan ve Erivan seferinin anlatıldığı yazımıza konu olan mesnevîde şair, seferin başlangıcından sonuna kadar padişahın en yakınında (rikab-ı hümayûn) bulunarak tüm olaylara şahit olmuş ve gözlemlerini canlı tasvirlerle kaleme almıştır. 5275 beyitten oluşan Süleymannâme mesnevisinde şair, 115 beyitte ikilemelere yer vermiştir. İkileme, anlatım gücünü arttırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesiveya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır. İkilemede ses güzelliğinin ve tekrardan doğan anlam gücünün, birlikte yan yana kullanıldığı görülür. Bu ikilemelerin buldukları beyitlerin anlam merkezini oluşturdukları, yarattıkları çağrışımlar ve barındıkları seslerle beyitlere ahenk kattıkları görülür. Hâkî Efendi, olayları anlatırken ikilemelerden de sıkça yararlanarak hem ses hem de anlam açısından anlatımını zenginleştirmiştir. Makalede, şairin mesnevî içinde yer verdiği ikilemeler sağladıkları katkılar yönünden incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hâkî Efendi, Süleymannâme, İkileme, Ahenk, Asonans

* Bu makale, tarafımızca hazırlanan "Türk Edebiyatında Süleymannâmeler ve Hâkî Efendi'nin Süleymannâmesi" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

Abstaract

There are many works describing various events excursions, gazanames and fetihnames until the term of Kanuni. The first works describing the sultan are Selimnames of Yavuz Sultan Selim and the second works are Süleymannames of Kanuni Sultan Süleyman. This tradition did not proceed for the sultans coming after Kanuni. Şükri-i Bitlisi's Selimname and Hâkî's Süleymanname provided a basis for Selimnames and Süleymannâmes to spread rapidly. There are many Suleymannames describing Sultan Süleyman the Magnificent and his period written in verse and prose in Turkish literature. The poet, in mathnawi that report Nahcivan and Erivan excursion was close up to sultan and he was witness all of the events so he wrote his observations with alive images. The poet has given place to reduplications in 115 couplets in Suleymanname mathnawi consisting 5275 couplets. Reduplication is alliterate of same words to increase the power of expression, reinforce the meaning and in order to enrich the concept or the words are used side by side close to each other or opposite meanings either the sounds of words resembling each other. It is seen that the beauty of sound and the power of sense arising from the alliteration were used side by side in reduplications. The reduplications listed in couplets are at the center of meaning and their associations, housing of voices strings harmony. Mr. Hâkî also taking advantage of the reduplications in terms of both sound and meaning has enriched the expression. In this article the reduplications in the mathnawi have been studied in terms of their contribution.

Key Words: Mr. Hâkî, Süleymannâme, Reduplication, Harmony, Asonans

GİRİŞ

Mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan Hâkî Efendi'nin Süleymannâmesi 5275 beyitten oluşmaktadır. Eserin tek yazma nüshası Topkapı Sarayı Müzesi, Revan Kitaplığı bölümünde R.1289 numarada kayıtlıdır. Nahcivan ve Erivan seferini anlatan bu eser Kanunî'nin emriyle dönemin Niğde kadısı olan Hâkî Efendi tarafından 964/1556-57 yılında tamamlanmıştır. Mesnevinin yazarı seferin başlangıcından sonuna kadar padişahın en yakınında (rikab-ı hümâyûn) bulunarak tüm olaylara şahit olmuş ve gözlemlerini canlı tasvirlerle kaleme almıştır. Şair, mesnevisinde olayları anlatırken ikilemelerden de sıkça yararlanarak hem ses hem de anlam açısından anlatımını zenginleştirmiştir.

İkileme, anlatım gücünü arttırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır. İkilemede ses güzelliğinin, tekrardan doğan anlam gücünün, birlikte yan yana kullanıldığı görülür. Bu bakımlardan ikileme, ses uygunluğu ve ezgi ile yoğunlaştırılmış bir anlam gücüdür. İyi kullanılan ikilemenin anlatıma kattığı güç, başka yollarla kolayca sağlanamaz. Özellikle şiirde ses açısından uyum yaratarak anlamın daha etkili bir biçimde sunulmasını sağlar. İkilemeler, şiirde türlü çağrışımlar

yaratmak açısından da yararlı olur (Hatiboğlu 1981: 12; Dilçin 2010: 110). Söz tekrarları, anlamı düzenleyen, açıklayıp genişleten, vurgulayıp pekiştiren, birbiriyle karşılaştıran; anlamda dalgalanmalar yaratan, söz öbekleri arasında türlü eşitlik ya da karşıtlık ilişkisi kuran bir özellik taşımaktadır (Dilçin 2010: 63). İkilemeler, şiirde ahgi sağlamakla kalmaz; ayrıca anlamın pekiştirilerek etkili bir biçimde sunulmasına yardım eder. Hatta ikilemelerle şiirin anlamı arasında öyle bir bütünleşme olur ki, şiirdeki kompozisyon kelimelerle çizilen resme yaklaşır (Macit 2004: 36).

Hâkî Efendi'nin Süleymannâme mesnevisinde ikilemelere sıkça başvurduğu görülür. Beyitlerde yer alan bu ikilemelerin yukarıdaki açıklamaları destekler nitelikte, buldukları beyitlerin anlam merkezini oluşturdukları, yarattıkları çağrışımlar ve barındıkları seslerle beyitlere ahenk kattıkları görülür. Sadece aynı kelimelerin tekrarıyla oluşturulan ikilemelere yer verilen bu bölümde Hâkî Efendi'nin 115 beyitte ikilemelere yer verdiği dikkati çeker. Bunun yanında bazen aynı beyitte 2 farklı ikileme kullandığı da görülür. 5275 beyitten oluşan mesnevinin 115 beytinde aynı kelimelerden oluşan ikilemeler kullanılmıştır. Bunların 25 tanesinde ise aynı beyitte iki ikilemeye yer verilmiştir. Böylelikle toplamda yer verilen ikileme sayısı 140 olmaktadır. Kullanılan ikilemelerin çeşitliliğine bakıldığında bu sayı 26 olmaktadır. 20 kez ile en sık tercih edilen "saf-be-saf" ikilemesini 13 kez ile "fevc fevc", 12 kez ile "çâk çâk" ikilemesi takip eder. "â, be, ber ve te" ekleriyle kurulan "ser-â-ser", "rû-be-rû", "taraf-ber-taraf", "ser-te-ser" gibi Farsça yapılı ikilemelerin (terkib-i tekerrürî) de metinde sıkça kullanıldığı görülür.

Farsça yapılı ikilemelerde, tekrarlanan iki kelime arasında yer alan "â, e, be, tâ/te; der, ender" gibi edatların oluşturduğu kırılma ve sekteler, dalgalanmalarla bir ritim temin etmekte, bunun yanında ikilemeleri oluşturan seslerin beyit içerisindeki diğer seslerle oluşturduğu aliterasyon ve asonans zengin bir ahenk oluşturmaktadır. Böylece ikilemelerle oluşan ses ve söz tekrarları, vezin, kafiye gibi ahenk unsurları ile birleşerek anlamı da destekleyip pekiştiren güçlü bir ses orkestrasyonu sağlamaktadır (Selçuk 2013: 594). Süleymannâme'de de sıkça karşılaşılan Farsça yapılı ikileme kullanımının aşağıdaki örneklere bakıldığında Selçuk'un görüşlerini desteklediği görülecektir.

Aşağıda Süleymannâme'de yer alan aynı kelimelerden oluşan ikilemeler, mesnevi içerisindeki kullanım sıklıklarına göre sıralanarak geçtikleri beyitlerde anlama ve ahenge sağladıkları katkılar yönünden incelenmiştir.

Süleyannâme'de Yer Alan İkilemeler

Saf-be-Saf: Mesnevîde 20 kez ile en sık yer verilen "saf-be-saf" ikilemesinin kullanıldığı beyitlerin 15'inde iki ikilemenin yer aldığı görülür. "Saf-be-saf" ikilemesinin yanında yapı bakımından kendisiyle aynı olan "kef-be-kef", "can-be-kef" ve "taraf-ber-taraf" ikilemeleri yer alır. Bu ikilemelerin yer aldığı beyitlere bakıldığında anlam bakımından birbirlerine oldukça yakın oldukları gözlenir. Diğer bir deyişle beyitlerde yer alan bu ikilemenin anlama yön verdiği ya da beytin anlamının merkezini oluşturduğu söylenebilir. Süleymannâme, içerisinde askerî terimleri

barındıran bir metindir. Dolayısıyla hareket unsuru metne hakimdir. “Saf-be-saf” ikilemesinin geçtiği aşığıda yer verilen beyitlere bakıldığında askerler, beyler ve alaylar gibi insan topluluklarının bir araya gelme, toplanma durumlarının anlatıldığı görülür. Burada dikkati çeken diğer bir özellik ise; bu ikilemenin, yer aldığı beyitlerin çoğunda “durmak” fiili ile birlikte kullanılmış olmasıdır.

Cemī ā süvār olalar *şaf-be-şaf*
Ele tiğ-i hūnīn alup *kef-be-kef* 889

Ṭurur *şaf-be-şaf* mīrler hem-[‘] inān
Ṭutar *kef-be-kef* şīr-diller sinān 1768

Yūriyūp alāylar ṭuta *şaf-be-şaf*
Segirdūp ḳamu şīrler *cān-be-kef* 982

Ṭaraf-ber-ṭaraf mīr-i mīrānlar
Ṭurup *şaf-be-şaf* şīrler hūnlar 1000

Gelūp ḳapuña mīrler şīrler
Ṭurup *şaf-be-şaf* ejdehā-gīrler 1026

Ṭurup [‘] asker-i nām-ver *şaf-be-şaf*
Ele tiğ-i hūn-rīz alup *cān-be-kef* 1038

Müretteb oluban ḳamu *şaf-be-şaf*
Pelengān u şīrān *ṭaraf-ber-ṭaraf* 1190

Alay alay u hūy u hāy u derāy
Ṭurup *şaf-be-şaf* na[‘] ra-yı kürre-nāy 1193

Ṭurup *şaf-be-şaf* çün peleng-i zamān
Düşer şavletinden cihāna fiğān 1237

Müretteb alaylar ṭutup mīrler
Müzeyyen ṭurup *şaf-be-şaf* şīrler 1319

Ṭurup *şaf-be-şaf* her biri çün peleng
Eger ejder ü şīr ü yāhūd neheng 1877

Ṭolar şahn-ı dīvān şīrān ile
Ṭurup *şaf-be-şaf* mīr-i mīrān ile 1863

Ṭurur *şaf-be-şaf* tiğ-zen serverān
Ṭaraf-ber-ṭaraf şīr-dil-i pehlevān 1954

Ṭurur *şaf-be-şaf* şen olup şād-mān
Selām eyleyūp şāh-ı şāhib-ḳırān 2184

Melâik turup *şaf-be-şaf* müftehir
Emîrân *taraf-ber-taraf* muntazır 2445

Turup *şaf-be-şaf* mîrler cân-feşân
Tutup *cân-be-kef* şîrler hûn-feşân 2466

Müretteb oluban kamu *şaf-be-şaf*
Ala tiğ-i hûnle *cân-be-kef* 2583

Yürüyüp felekler tolup *şaf-be-şaf*
Alup tîr ü şemşîr ile *cân-be-kef* 3416

Țolar şahn-ı dîvân şîrân ile
Turup *şaf-be-şaf* mîr-i mîrân ile 4826

Turup *şaf-be-şaf* bendeler hem-^ç inân
Tutup *kef-be-kef* tiğ ü gürz-i girân 5266

Fevc Fevc: Bu ikileme, bölük bölük, takım takım anlamlarına gelmektedir. Mesnevîde 13 beyitte yer alan bu ikilemenin geçtiği 8 beyitte dalga dalga anlamındaki “mevc mevc” ikilemesi ile birlikte kullanılması dikkati çeker. Bu ikilemenin beyitlerde oluşturduğu anlam merkezi, yukarıda olduğu gibi bir topluluk oluşumu veya insanların bir araya gelme durumudur. “Saf-be-saf” ikilemesinin geçtiği yerlerde “durmak” fiili hakimken, “fevc fevc ve mevc mevc” ikilemelerinin bir arada bulunduğu beyitlerde hakim olan unsur hareket olduğu için daha çok “yürümek” ve “gelmek” fiilleridir. Bu beyitlerde genel olarak hakim olan anlam “fevc fevc” ikilemesi ile askerlerin, sipahilerin, beylerin, bölüklerin bir araya gelip yürümeleri ve “mevc mevc” ikilemesi ile de bu hareket unsurunun dalga dalga halinde olmasıdır.

Yüridi o deryâ olup *fevc fevc*
İdüp her biri bahırlar gibi mevc 1372

Bu üslûb ile cem^ç olup *fevc fevc*
Şu deryâ gibi cüş ider *mevc mevc* 1377

Bölükler gelüp kul Țolar *fevc fevc*
Şanasın ki deryâ gelür *mevc mevc* 700

Alay oluban mîrler *fevc fevc*
Akup hûn u deryâ tolup *mevc mevc* 885

Gelüpdür dilâverlerün *fevc fevc*
Yedi bahır gibi irüp *mevc mevc* 1031

Yürüyüp cihân-dârlar *fevc fevc*
Sürilüp ser-efrâzlar *mevc mevc* 1627

Yüridi sipeh-dârlar *fêvc fêvc*
Cihân şarşılıp ‘âlemi tutdı mevc 1711

Țolar ‘asker-i şîr-dil *mevc mevc*
Țutar yiryüzün şîrler *fêvc fêvc* 1769

Ser-efrâzlar cûş idüp *fêvc fêvc*
Şanasın ki deryâ taşup kıpdı mevc 2675

Cihân ‘asker olup Țola *fêvc fêvc*
Aķup cûy-ı hûn yiryüzi *mevc mevc* 2719

Yüridi o deryâ idüp cümle mevc
Alaylar büridi ķamu *fêvc fêvc* 3246

Yüridi sipeh-dârlar *fêvc fêvc*
Cihân şarşılıp ‘âlemi tutdı mevc 3258

Gelüp ‘asker-i şîr-dil *fêvc fêvc*
Şanasın ki deryâ taşup urdı mevc 4479

Çâk Çâk: Sıklık bakımından üçüncü sırada “çâk çâk” ikilemesi gelmektedir. Bu ikileme yarık, yırtık, parça parça anlamlarının yanında kılıç, bıçak gibi metallerin çarpışmasından çıkan ses anlamlarına da gelmektedir. Aşağıda bu ikilemenin yer aldığı beyitlere bakıldığında düşmanın sînesinin çâk çâk olması veya edilmesi anlatılır. Buradaki eylem çâk çâk olmak, eylemek eylemleridir. Ayrıca bu beyitlerde çâk çâk ikilemesinin, içerisinde barındırdığı “ç” ve “k” tonsuz seslerinin beyitlerde yer alan diğer kelimelerdeki tonsuz seslere de yansıyarak bu aliterasyon birlikteliği ile anlama katkı sağladığı görülür. “â” ünlüsü ise “hâk” ve helâk” kelimeleri ile hem kafiye bütünlüğü sağlamakta hem de uzunluğu ile eylemin gerçekleşirken yarattığı duyguyu yansıtmaktadır.

Olur bu haberden ķavi derd-nâk
Olur sînesi havfdan *çâk çâk* 484

‘Acem mülkini eyleyüben helâk
İderün Țutup sînesin *çâk çâk* 826

Nedür ķul ki yoluñda hâk olmaya
Nedür cân u dil *çâk çâk* olmaya 862

Yaķup mülk ü mālın iderün helâk
İderün Țutup sînesin *çâk çâk* 1751

Nedür cân ki yoluñda hâk olmaya
Nedür pes ciger *çâk çâk* olmaya 2141

Hemân emr kı1 şarkı hâk idelüm
Revân'ın yaqup çāk çākidelüm 2795

Helāk eyelyeüp çāk çāk eyleyem
Yıqup arzını zîr-i hâk eyleyem 2864

İrüp cümle a' dāya mekr ü helāk
Ciger hûn olup sîneler çāk çāk 3014

Çü düşmen yüzün döndi cāy oldu hâk
Olup sînesi derd ile çāk çāk 3698

Olup miñnet ü ğamdan emri helāk
Gönül qan yudar sîneler çāk çāk 3911

Ser-â-Ser: Baştan başa anlamındaki Farsça yapılı bu ikileme, insanların bir araya gelmelerinin anlatıldığı beyitlerde kullanılmıştır. İkilemenin arasında yer alan “â” ünlüsü, bir yandan beyte ahenk katarken öte yandan uzun okunuşuyla kalabalığın ne kadar fazla olduğunu anlatılmasına da yardımcı olur.

Cihānı tutar ser-firāzān-ı dîn
Qamu ' asker olur ser-â-ser zemîn 375

İdüp cümle ' asker ser-â-ser hürüş
Tolar ' âlem efgân idüp cümle cüş 1119

Çü şām oldu irişdi halka peyām
Olur emr-i dīvān ser-â-ser tamām 2062

Gelür cem' olur cümle şirān-ı kîn
Tolar pehlevānān ser-â-ser zemîn 2737

Eline alup biri tiğ-i kemîn
Tolar âteş-i kîn ser-â-ser zemîn 3534

Yıqup dîni ide ser-â-ser harāb
Qomaya ' imāret ide heb türāb 3547

Esüp yil şanasın ser-â-ser zemîn
Qopardı ne var cümle Māçîn ü Çîn 3671

Ser-te-Ser: Farsça yapılı bu ikileme de baştan başa anlamını taşır. Yukarıda yer alan “ser-â-ser” ikilemesinde “â” ünlüsü ile durumun çokluğunun anlatılmasına katkı sağlanırken; “ser-te-ser” ikilemesinin yer aldığı beyitlerde ise daha durağan hususların anlatıldığı gözlenir.

İrür cümle mîrân u şîre haber
Ki sulţân yürüdi yürek *ser-te-ser* 1570

Urup zîn-i zer cümle la' l ü güher
Muraşşa' dürr ü la' l ile *ser-te-ser* 1830

Şunıldı saña şark u ğarb *ser-te-ser*
Yedi iklimün halkı beste kemer 2291

Cihân-gîrler *ser-te-ser* cem' ola
Soyunup 'adü mecmü' ı kam' ola 2316

Cemî' -i cihâna irişdi haber
Ki şeh yürüdi yürinüz *ser-te-ser* 3300

İşitdükde şeh geldigünden haber
Hemân kalğuban yürüdi *ser-te-ser* 4381

Ki yazuñ o şâh-ı zamâna haber
Ki tafşîl idün her ne var *ser-te-ser* 4531

Varup şehirine disünler haber
Beyân eylesünler ne var *ser-te-ser* 4534

Çü irişdi elçiye şehden haber
Yüz urup yire yürüdi *ser-te-ser* 4821

Alay Alay: Alay sözcüğü askeri birlik anlamının yanında topluluk, cemaat, güruh ve kalabalık gibi anlamlar taşır. Aşağıdaki beyitlerde de bu ikileme, askerlerin bir araya gelme durumlarının anlatılmasında kullanılmıştır.

Digil kullaruma ki binsün alay
Taraf-ber-taraf *alay alay* hây 880

Çü cem' oldı şîrân dilîrânla
Alay alay pehlevânânla 1251

Gelüp ' asker-i şîr-dil şâd-mân
Tururlar *alay alay* u hem-' inân 2484

Alay alay olup bine beglerüm
Dilîrân u şîrân u serverlerüm 3005

Alay alay olup yürir şîrler
Süvâr-ı ser-efrâzlar mîrler 4075

Alay alay olup emîrân-ı dîn
Alay alay olup dilîrân-ı kîn 5264

Su-be-Su: Her tarafa, her yana gibi anlamlar taşıyan bu ikileme de yine askerlerin, ağaların ve vezirlerin bir arada olma durumlarını ve çokluklarıyla her tarafı kapladıklarını anlatılmasına yardımcı olur.

Yürirler o dergâha karşı kamu
 Turup mîrler şîrler *su-be-su* 731

Vezîrân ağâyân u mîrân kamu
 Turup ' asker-ı hûn-feşân *su-be-su* 1545

Benümle gelüp olmaz ol *rû-be-rû*
 İdüp hîleler devr ider *sû-be-sû* 3548

Taraf-ber-Taraf: Farsça yapılı bu ikilemenin geçtiği beyitlerde de vezirlerin, ağaların ve askerlerin toplanması anlamları hakimdir. Bu ikileme askerlerin her taraftan bir araya gelmesi ve etrafı kaplaması sahnesinin okuyucunun gözünde canlanmasına katkı sağlar.

Vezîrân ağâyân turup bir taraf
 Turup cümle şîrân *taraf-ber-taraf* 1546

Diñil kullaruma ki binsün alay
*Taraf-ber-taraf*alay alay hây 880

Taraf-ber-taraf zeyn olup serverân
 Pelengân u şîrân olup hem-^ç inân 1865

Vezîrân u şîrân turup bir taraf
 Ağâyân u mîrân *taraf-ber-taraf* 1953

Cûy Cûy: Cûy sözcüğü ırmak anlamını taşır. Bu sözcük ile kurulan ikilemenin geçtiği beyitlerin tamamında "hûn" yani kan sözcüğü ile birlikte kullanılması dikkat çekicidir. Bu beyitlerdeki anlam, askerın düşmanı yenmesi ve bunun sonucunda kan ırmaklarının akmasıdır. Ayrıca bu ikileme, geçtiği tüm beyitlerde kafiyeyi de oluştururken "û" sesi ile diğer kelimelerdeki seslerle oluşturduğu asonans sayesinde ahengi sağlayan unsuru da oluşturur.

Süvâr oldı çün ' asker-i nâm-cûy
 Aķup cây-gîn hûn ile *cûy cûy* 1164

Çü bindi ata ' askeri nâm-cûy
 Aķıdup cihân hûndan *cûy cûy* 1664

Zelâzil tutar ' âlemi gîr ü gûy
 Aķar cây-gîn hûn ile *cûy cûy* 2845

Süvâr oldı ol ‘ asker-i nâm-cüy
Aķup ĥündan tğlar *cüy cüy* 3879

Rîz Rîz: Bu ikilemenin geçtiği beyitler düşmanın kanını dökmekle ilgilidir. Yer aldığı beyitlerde kılıçla birlikte kullanıldığı görülür. “î” asonansı ve “r, z” aliterasyonu beyitlerdeki ahenge katkı sağlarken, “rîz rîz” ikilemesinin art arda söyleyiş zorluğu kanı dökülen kişinin çektiği acıyı yansıtmaktadır.

Ele aluban her biri tîğ ü tîz
İdüp ĥaşm-ı cengâveri *rîz rîz* 1492

Ĥamâil kılup her biri tîğ ü tîz
İder rezmde ĥaşmını *rîz rîz* 1521

Ĥaķup her biri tîğ-i ĥünîn tîz
Ĥıla ĥaşm cengâveri *rîz rîz* 3009

Gûne Gûne: Osmanlı ordusunda her askeri birliğin sahip olduğu farklı renklerde bir sancakları mevcuttu. “Gûne gûne” ikilemesi sayesinde de bu olguya vurgu yapılmaktadır.

Çıķup göklere *gûne gûne* direfş
Olup rüy-ı gerdün-ı gerdân benefş 3358

Çıķup göklere *gûne gûne* direfş
Gehî sürĥ ü zerd ü sepîd ü benefş 3441

Müzeyyen olup *gûne gûne* direfş
Olur rüy-ı ĥurşîd ĥandân benefş 5239

Zâr Zâr: Bu ikilemenin mısra sonunda bulunarak kafiyei sağlamasıyla, şairin düşmanın hezimete uğraması üzerine feryad edip inlemelerini kasıtlı olarak yansıttığı düşüncesini uyandırmaktadır. İçerisinde barındırdığı “â” sesi ve titrek yapısıyla uzatılmaya müsait olan “r” sesinin, her iki beyitte yoğun olarak kullanılan diğer seslerle birlikte adeta anlatılmak istenen duyguyu sese yansıttığı görülür.

Fiğân ile âh eyleyüp *zâr zâr*
Yıķup ĥân-mâmı idüp târ-mâr 3269

Ki derdâ diriğâ fiğân oldı kâr
Fiğân eyleyüp ağlayup *zâr zâr* 3917

Mesnevîde yer alan diğer ikilemeler aşağıdaki gibidir:

Kûşe Kûşe Çâvuşlar yürir *kûşe kûşe* dilir
Olurlardı şîrân-ı âteş-pezir 1342

	Cihân içre rezm itmek olmadı kâr Çaçup <i>kūşe kūşe</i> sürer kâr u bār 2273
Bend Bend	Hemân-dem görünür serây-ı bülend Havâlisi şîrân tolu <i>bend bend</i> 735 Taçup zînine bir keyâni kemend Ki bağlaya düşmenleri <i>bend bend</i> 1943
Hây Hây	İdüp na' ralar şîrler <i>hây hây</i> Fiğân eyleyüp derd ile kürre nây 3659 Harâb u yebâb oluban cümle cây Tolup dehr-i dün na' ra u <i>hây hây</i> 4281
Dâd Dâd	Eyâ server-i ' izz ü iclâl u dâd Şeh-i bed-künişden meded <i>dâd dâd</i> 290
Dem Dem	Sipâriş için gitse tîr ü kemân Gönül sırrın itdürdi <i>dem dem</i> revân 3062
Saf Saf	Turup dergeh-i şehde <i>şaf şaf</i> ayân İderler ' adû cengini imtiḥân 1245
Bölük Bölük	<i>Bölük bölük</i> oldı süvârân-ı ceng Olup her biri ejder-i tîz-ceng 3602
Emr Emr	Daḫı gönderüñ rub' -ı meskûna emr Ki şîrân u mîrân diye <i>emr emr</i> 1742
Kâr Kâr	Bunı kıldılar ' âkıbet <i>kâr kâr</i> Ki tâ Naḫcivân'a ideler qarâr 3851
Pâre Pâre	Yüregi yanup cân olur nâ-tüvân Ciger <i>pâre pâre</i> gönül ḫün-feşân 4354
Peç Peç	Çü gördi o şemsîr-i ḫünîni Peç Yanup baḡrı oldı dili <i>peç peç</i> 88
Gürûh-â-Gürûh	Gelür cümle ' asker <i>gürûh-â-gürûh</i> Tolar şaḫn-ı dergâh u şaḫrâ u kûh 4196
Hayme-bâ-Hayme	Ḳonar <i>ḫayme-bâ-ḫayme</i> çaçup tînâb Ḳonar ortada şâh-ı zerrîn rikâb 3968
Nev-be-Nev	İdüp bunlara şeh daḫı ihtirâm Virür câme-i <i>nev-be-nev</i> şâd-kâm 3315

Bu deñlü dilirân el öpüp revân
Giyer *nev-be-nev* câmeyi pehlevân 4935

Rû-be-Rû

Ne ‘ asker çeküp rezm ider *rû-be-rû*
Ne fâriğ olup terk ider ârzû 374

Çü şîrân gibi rezmdür arzû
Tağup tîr ü şemşiri ol *rû-be-rû* 1822

Muqâbil olup rezm için *rû-be-rû*
Yüridi şeh-i bed-dil ü tünd-hû 3403

Benümle gelüp olmaz ol *rû-be-rû*
İdüp hîleler devr ider *sû-be-sû* 3548

Hemân vaqt ki hâzır olğıl yürî
K'olavuz senüñle bugün *rû-be-rû* 4547

SONUÇ

Görüldüğü üzere, Hâkî Efendi Süleymannâme mesnevisinde ikilemelere sıkça yer vermiştir. Bu ikilemeler yukarıda anlatıldığı gibi beyitlerde vurgulanmak istenen durumlarda anlatım gücünü arttırmış, anlamı pekiştirerek olayları daha zengin bir şekilde okuyucuya sunmuştur. Mesnevide yer alan ikilemelerin birçoğu yer aldıkları beyitlerde sadece anlama katkı yapmakla kalmamış; barındırdıkları tonlu ve tonsuz seslerle beyitlerde yer alan diğer kelimelerle oluşturdukları aliterasyon ve asonanslarla ahenk katmışlardır. Ayrıca Süleymannâme’de sıkça karşılaşılan Farsça yapılı ikileme kullanımı, veznin ritmik yapısı da düşünüldüğünde yarattığı inişler ve çıkışlar sayesinde metne zenginlik kazandırarak güçlü bir ahenk oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

- AKSAN, D. (1995). Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, Ankara: Engin Yayıncılık.
- DİLÇİN, C. (2011). Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler, Kabalcı Yayınevi, İst.
- DİLÇİN, C. (2010). Fuzûlî’nin Şiiri Üzerine İncelemeler, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- DİLÇİN, C. (1992). “Fuzulî’nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım. Özelliği”, Ankara Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi, C.X, S. 1, 77-114.
- Hâkî Efendi, Süleymannâme, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Köşkü, nr: 1289.
- HATİBOĞLU, V. (1981). Türk Dilinde İkileme, Ankara: TDK Yayınları.
- MACİT, M. (2005). Divan Şiirinde Ahenk Unsurları, İstanbul: Kapı Yayınları.
- SELÇUK, B. (2013). “Nef’î’nin Kasidelerindeki Farsça Yapılı İkilemelerin (Terkib-i Tekerrürî) Ses ve Anlam Düzenine Etkisi”, Ahmet Atilla Şentürk Armağanı, İstanbul: Akademik Kitaplar.
- ÖZEROL, N. (2013). “Seyyid Nesimî’nin Şiirlerinde Ahengi Sağlayan Edebi Sanatlar” The Journal of Academic Social Science Studies, Volume 6/5, s. 981-1011.